

УДК 378.015.31:613

МЕДИКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СТАНУ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Завальнюк О. Л., старший викладач

E-mail: stepan.polivaniy@ukr.net

У статті освітлюються основні медичні й соціальні причини погіршення демографічної ситуації в Україні. Проведений аналіз причин демографічної кризи у історичному контексті, акцентується питання охорони здоров'я дітей в Україні та роль у ньому освіченості молодого покоління.

Ключові слова: медико-демографічна ситуація, народжуваність, смертність, репродуктивні можливості, неплідність, формування здоров'я, європейська педіатрія.

The article covers the main medical and social causes of the deterioration of the demographic situation in Ukraine. The analysis of the causes of the demographic crisis in the historical context has focused on the issue of children's health care in Ukraine and the role of young generation in it.

Key words: medical-demographic situation, fertility, mortality, reproductive capacity, infertility, formation of health, European pediatrics.

У новому тисячолітті в Україні спостерігається складна медико-демографічна ситуація. Чисельність населення впродовж останніх десятиліть неухильно скорочується. Наприкінці 80-х років ХХ ст. чисельність населення складала 53 млн. осіб, а в другому десятилітті ХХІ ст. – 42 млн. осіб. Основною причиною скорочення чисельності населення України є від'ємний природний приріст, тобто перевищення числа померлих над кількістю народжених. Цей показник був максимальним у середині 90-х років ХХ сторіччя. За офіційними даними державної служби статистики України про народжуваність і смертність населення, за 25 років незалежності вимерло понад 7 мільйонів жителів. Смертність в Україні почала збільшуватись із середини 60-х років ХХ сторіччя а у 1991 р. криві смертності і народжуваності перетнулися. За 20 років незалежності вимерло 12% населення України, або кожен восьмий її мешканець. За останні 5 років чисельність населення України зменшилась ще на 1,2%. На даний час демографічна ситуація в Україні характеризується значним перевищенням смертності над народжуваністю [4,9,12].

Структура причин смертності населення в Україні, як і в інших розвинутих країнах, залишається незмінною протягом багатьох десятиліть. Перше місце в ній займають хвороби системи кровообігу - до 60% усіх смертей в Україні. Смертність від зовнішніх дій складає 5,3% від загальної смертності населення. Смертність від хвороб органів травлення посіла четверту позицію в структурі причин смерті і склала 3,8% від загальної смертності [15,18].

Тенденції смертності населення країни характеризуються надсмертністю людей працездатного віку, переважно чоловіків, рівень смертності яких у 3 рази вищий, ніж жінок, і в 2-3 рази вищий, ніж аналогічний показник у розвинутих

країнах світу. Причинами стали: соціальне розшарування суспільства, збідніння його основної частини, соціально-медичні фактори тощо. Цей процес триває, і його наслідки непередбачувані.

Найактуальнішою соціальною проблемою України є відтворення чисельності населення українців. Проте, сучасні параметри народжуваності у два рази менші, ніж потрібно для заміщення поколінь: у середньому на одну жінку припадає 1,2 народжень при 2,15 необхідних для простого відтворення населення.

Надзвичайно актуальними залишаються медико-генетичні проблеми. Спектр генетично обумовленої патології включає близько 3,5 тисяч нозологій, які в переважній більшості є несумісними з повноцінною життєдіяльністю людини і призводять до тяжкої інвалідності або загибелі. 70% відомих спадкових захворювань зменшують репродуктивні можливості людини. Генетичні, і зокрема хромосомні, дефекти є провідною причиною безпліддя, самовільних викиднів та виникнення природжених вад розвитку плода [11,13,15].

В останні роки зменшилась частота вроджених вад у новонароджених та смертність від них. Це результат більш уважного ставлення до діагностики плоду та перебігу вагітності. Дворазовим ультразвуковим скринінгом було охоплено понад 85 % вагітних, що дало змогу при виявленні патологій проводити своєчасну допологову і післяпологову корекцію, а при несумісній з життям патологій – переривати вагітність. Якщо в 1994-95 роках природжені вади склали відповідно 42,6 на 10000 народжених живими, то в 2001 році – тільки 30,9.

У структурі смертності дітей першого року життя в Україні перше місце займають стани, які виникли в перинатальному періоді (38%), друге – вроджені аномалії (32%), на третьому місці – нещасні випадки та хвороби органів дихання (7%). Говорити про стійку тенденцію здоров'я немовлят поки що не можна. Тим паче, що співвідношення між неонатальною та постнатальною смертністю залишається ще більш несприятливим, ніж було у 1990р.

Враховуючи, що найбільше проблем пов'язано з неонатальним періодом, відсоток померлих немовлят у структурі дитячої смертності складає 55,7 %. У більшості країн питома вага неонатальної смертності в загальній смертності немовлят становить 50-60 %.

Неплідність є інтегральним показником стану репродуктивного здоров'я. За даними соціологічних досліджень небажана неплідність охоплює в Україні близько одного мільйона подружніх пар, у 15-20% випадків причиною неплідності є запальні захворювання статеві системи. Частота випадків цієї патології залишається високою й має стійку тенденцію до зростання. Запальні процеси призводять до порушень оваріо-менструального циклу, спричиняють невиношування вагітності, передчасні пологи з важкими наслідками для новонароджених [2,7,9,12].

Стратегічно важливим та пріоритетним завданням держави в галузі охорони

здоров'я населення країни є збереження життя та здоров'я дітей. На сьогодні не викликає сумніву, що основи формування здоров'я людини починаються з моменту її зачаття, народження та дитинства. Вкрай важливим є саме здоровий початок життя кожної дитини зумовлений станом здоров'я батьків, передусім матері, особливостями перебігу вагітності та пологів, соціальним станом сім'ї дитини, рівнем медичного обслуговування тощо.

Втрачена якість здоров'я та життя дитини впливає на тривалість та повноцінність подальшого її життя, інтелект, креативність, фізичний розвиток та працездатність, що в сукупності має неабияке значення для гармонічного розвитку усього соціуму. Більшість захворювань дорослих мають коріння в дитячому віці, що обумовлює якість та тривалість усього життя [1,2,3,10,16].

Здоров'я жінок і дітей є найважливішим чинником, який забезпечує здоров'я майбутніх поколінь. Однак в складній соціально-економічній ситуації, в якій опинилась Україна останніми роками, спостерігається зниження рівня здоров'я жінок репродуктивного віку, що пов'язано із загальним зниженням рівня життя, несприятливим впливом факторів зовнішнього середовища, розповсюдженням шкідливих звичок тощо.

З огляду на сучасну кризову медико-демографічну ситуацію в Україні саме збереження та поліпшення здоров'я населення є одним із найважливіших пріоритетів держави. Поліпшення здоров'я має бути кінцевою метою проведення соціально-економічних реформ. Необхідним є орієнтування усіх сфер на оздоровлення умов життя, зокрема умов праці, побуту, дітородної діяльності з метою створення суспільного середовища, сприятливого для вибору та засвоєння населенням моделі поведінки, орієнтованої на здоровий спосіб життя. Основними критеріями досягнення цього є збереження репродуктивного здоров'я, здоров'я новонароджених, достатній рівень імунізації, запобігання материнській та дитячій смертності та покращання стану здоров'я дитячого населення країни як одного з найважливіших медико-соціальних показників розвитку держави [3,6].

Сучасними тенденціями розвитку європейської педіатрії є стандартизація медичної допомоги дітям на засадах доказової та персоніфікованої медицини, заходи щодо запобігання інфекційним та неінфекційним хворобам, стримування антибіотикорезистентності, впровадження інновацій у педіатричну практику. Спрямування української педіатрії відповідає глобальній стратегії охорони здоров'я дітей у Європі, розробленій ВООЗ (Anthony Costello, 2017), що спрямована на системну боротьбу щодо зменшення дитячої смертності, соціально-значущих та інфекційних хвороб, екологічної патології та ожиріння у дітей і підкреслює необхідність пропаганди дитячими та родинними лікарями здорового способу життя, широке впровадження імунопрофілактики інфекційних хвороб та раціонального харчування[17].

Тому, нам видається важливим розробка та впровадження сучасних

технологій формування репродуктивного здоров'я не лише у систему охорони здоров'я, а й у систему вищої освіти. Зважаючи на те, що здоров'я організму закладається у дитячому та підлітковому віці, одним із важливих завдань системи освіти є озброєння підростаючого покоління знаннями та навичками, що сприятимуть збереженню та покращенню їх репродуктивного здоров'я, і головними виконавцями цих завдань мають бути медичні та педагогічні працівники.

Література:

1. Васильєва С. О. Результати моніторингу фізичного стану, функціональних резервів та адаптаційних можливостей серцево-судинної системи студентів ВДПУ імені Михайла Коцюбинського/ С.О. Васильєва//Сучасні проблеми розвитку біологічної науки та методика її викладання у закладах вищої освіти. «Твори» під ред. Проф. В.Г. Куряти.- 2018.- С.101-110.
2. Васильєва С.О. Порівняльна характеристика адаптаційного потенціалу системи кровообігу сільських та міських школярів / С.О. Васильєва, К.Б. Гуненко// Science and life proceedings of articles the international scientific conference Czech Republic, Karlovy Vary – Kyiv, Ukraine 16-17 November 2017, [Electronic resource] Editors prof. I. P. Klimov, I. V. Ignatko, V. B. Mantusov.- Electron. Txt. d.- Czech Republic, Karlovy Vary: Skleneny Mustek – ISBN 978-80-7534-079-5 P. 101-109.
3. Васильєва С. О. Порівняльна характеристика адаптаційних можливостей та антропометричних параметрів школярів і студентів/ С.О. Васильєва, В.В. Козак: Materials of XIV international research and practice conference Scientific Horizons.- 2018, Sept. 30 – Oct. 7. 2018 /Science and Education Ltd Sheffield Uk: p. 78-82.
4. Голяченко А.О. Українська людність вмирає /А.О. Голяченко, В.Л. Смірнова, О.М. Левченко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України.–2016. N 4ЕБ .– С.23-27.
5. Гудзевич Л.С. Вплив психосоціальних чинників на стан репродуктивного здоров'я студентської молоді/Л.С. Гудзевич, Л.О. Дубовик //Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип.42. - Вінниця: ВДПУ, 2014. – С. 125-128.
6. Гудзевич Л.С. Соціально-педагогічна реабілітація дітей хворих на ДЦП в умовах навчальних закладів/Л.С. Гудзевич, Р.А. Крещун // Збірник наукових праць ВДПУ “Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми”. - Вінниця, 2015. - Вип. 41.- С. 33-38.
7. Дудіна О.О. Медичні аспекти народжуваності (стан дітородної діяльності) / О.О. Дудіна, Ю.Ю. Габорець // Україна. Здоров'я нації.– 2017. N 4/1.– С.39-46.
8. Дудник С.В. Перспективні напрями досягнення ефективної державної політики у сфері охорони дитячого здоров'я та попередження дитячої смертності /С.В. Дудник // Україна. Здоров'я нації. 2017.– N 4.– С.46-53.
9. Завальнюк О. Л. Дослідження стану здоров'я студентської молоді – проблеми, перспективи/ О. Л. Завальнюк //Актуальні проблеми сучасної біології та методики її викладання: збірник наукових праць звітної наукової конференції викладачів за 2016-2017 н. р. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2017.- 348 с.- С.121-139.
10. Завальнюк О.Л. Деякі статистичні дослідження інфекційної захворюваності та вакцинопрофілактики інфекційних хвороб в Україні та світі/ О. Л. Завальнюк // SCIENCE AND LIFE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary - Ukraine, Kyiv, 16-17 November 2017 [Electronic

- resource] / Editors prof. I.P.Klimov, I.V.Ignatko, V.B.Mantusov. – Electron. txt. d.. – Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek. – ISBN 978-80-7534-079-5. P.141-146.
11. Завальнюк О.Л. Життя і здоров'я людини як цінність / О. Л. Завальнюк // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Природничі науки в закладах освіти України: дослідження, впровадження та перспективи» (До 75-річчя СДПУ імені Павла Тичини). - Умань: «АЛІМІ», 2005. -С.35-38.
  12. Завальнюк О.Л. Педагогічні аспекти впливу на репродуктивне здоров'я студенток молодших курсів педуніверситету / О. Л. Завальнюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Розвиток наукової творчості майбутніх вчителів природничих дисциплін” XIV Каришинські читання. - Полтава - 2007.– С. 424-425.
  13. Завальнюк О.Л. Педагогічні засоби впливу на формування фізичного здоров'я студентів педуніверситету / О. Л. Завальнюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія: наука, освіта, природо- охоронна діяльність». - Київ: Науковий світ, 2007. – С.100-101.
  14. Завальнюк О.Л. Стан здоров'я населення України на межі двох століть / О. Л. Завальнюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін в умовах моделювання освітнього середовища” XI Каришинські читання. - Полтава: АСМІ, 2004. – С. 356-358.
  15. Завальнюк О.Л. Стан інфекційної захворюваності дітей в Україні/ О. Л. Завальнюк //«Здобутки клінічної та експериментальної медицини» : матеріали підсумкової науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю ТДМУ (Тернопіль, 14 червня 2017 р.) / Терноп. держ. мед. ун-т ім. І. Я. Горбачевського. – Тернопіль : ТДМУ, 2017.- 464 с.- С. 246-248.
  16. Завальнюк О.Л. Статистичний огляд проблеми здоров'я дітей в Україні / О. Л. Завальнюк // Materialy XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, «Strategiczne pytania światowej nauki - 2017», 07-15 lutego 2017 roku. – Tom 8: Medycyna. Ekologia. Weterynaria. Biologiczne nauki. - Przemysl: Nauka i studia. – 64 str. – S.6-8.
  17. Завальнюк О.Л. Формування ціннісної моделі здоров'я у студентів – майбутніх педагогів / О. Л. Завальнюк // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 327. Педагогіка та психологія. - Чернівці: Рута, 2007.- С.59-63.
  18. Чепелевська Л.А. Тенденції медико-демографічних показників України у ХХІ столітті /Л.А.Чепелевська // Україна. Здоров'я нації.– 2018. N 1.–С.48- 53.